

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 3

15 Մայիս 1898

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

«ԳՊՔ Այի Հաստէսի Թիւ 20

1898

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

—==—

- 1 Իդնն իմ առ. Մարիամ .
- 2 Ընտանեկան Աստեղաբաշխութիւն .
- 3 Լէւոն Երեքտասաներորդ. Մ. Վ. ՌԻՂՈՒՐԼԵԱՆ .
- 4 Յաղագս եռքեան Աստուծոյ .
- 5 Օրհնադրութիւն Օսմանեան ըստ ծիսի Անաճիտայ .
- 6 Հնախօսական .
- 7 ՎԱՐՔ Ս. ՄՈՆԻՏՈՐԻ.՝ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Վ. ԱՐԻԿԵԱՆ .

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Ց

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 3

15 Մայիս 1898

ԻՂԶՆ ԻՄ ԱՌ ՄԱՐԻԱՄ

Մարիամ, Կո՛յս սուրբ, երկնից շուշան ձիւնափայլ
Ցերկիր հակած փարատելու մէզն ու մաշլ.
Աստուածային բոխնչկեաց անճառ բեմ,
Եւ կենարար նոր Ադամայ, նոր Եդեմ:

Այնչափ մեծ ես եւ հրգօր, Կո՛յս երկնագեղ,
Որ Աստուծոյ ցասումն արդար եւ աճեղ,
Մեր նախահարց զարհուրելի տյն անկման՝
Զիշաւ՝ երբ խորհրդին մէջ անսահման՝

Ցեռաւ ըզբեզ ընդդէմ դժոխաց ամբոխին
Անյաղբ մարտիկ, բաջ ախոյեան ոտխին,
Եւ կուսական ռաբբուդ տակ աճարեկ՝
Յաւերժական ստուերներու արեւոյն հեւ:

Այնուհետեւ ցորչափ դարեր հոլովին,
Իշխանք, փարբամք եւ հանճարներ խմբովին,
Եւ հոգիներ գեղեցկութեան սիրահար
Քեզ ձօնեցին սիրաւ եւ խոկումն, գանձ, գոհար:

Եւ իմ սուրբ Հարֆ իւրեանց քննար քաղցրալար ,
Սիրոյ, խանդի փունջերն չքնաղ եւ դալար ,
Թրքաացուցին եւ հիւսեցին Քեզ՝ Տիկին,
Ոյց վանկն եւ բոյր դեռ դարձ. դար բեկբեկին :

Եւ մեր օրեր տանար, կորող մեծաշէն,
Աւերակաց վրայ տխրամած եւ անշէն,
Յանուն կուսիդ խրոխտապտեմ սրլացան,
Եւ նորաւանջ փառքերդ երկրիս ցոլացան :

Քայց այս ամէնն՝ ի՛նչ են արդեօք — ո՛հ, ոչինչ
Աստուածափայլ Պատկերիդ հով սուրբ եւ ջինջ .
— Կ'ուզէի եւ բեւեռներէն մէկէն միւս
Տեսնել Անունդ ընդերուզեալ ոսկեհիւս :

Կ'ուզէի եւ ամէն սրտերն բզգայուն ,
Մտքերն ազնիւ եւ հոգիներ սիրասուն
Քեզ ի պաշտօն նուիրել, Կո՛չս գեղանի ,
Ամէն բարեաց ո՛վ Գանձարան կենդանի :

Կ'ուզէի որ մարդիկ եւ հոյլ՝ երկնային,
Փոփոխակի՝ Անունդ անդուլ կարդային .
Կ'ուզէի եւ արշալուստ՝ ցարշապոյս
Լքսել ներքող պաշտելի Մօրդ Աստուծոյս :

Կ'ուզէի եւ արեւելէն յարեւմուտ ,
Կարել անցնիլ ցամառն ու ծով յորձանուտ ,
Տեսնել Քեզ դէմ զէնքերն համայն խորտակած ,
Տեսնել զաշխարհ Կուսիդ սիրով համակած :

ՈՐՄԻՋԴՈՒՄՅ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԱՍՏԵՂԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 2)

122. Մանր մոլորակը կամ Աստեղակերպք. — Հրատէն յետոյ կան 400ի մօտ թուով մանր մոլորակներ, որոնք Արեւուն վրայ կը շրջին : Փայլածուին հեռաւորութեան եօթն անգամ աւելին հեռու են Արեւէն միջին հաշուով : Իրենց մանրութեան պատճառաւ աչքով չենք կարող տեսնել . շատերն եւ ոչ իսկ հեռադէտով կը տեսնուին . մին միայն՝ Վեստա՝ բաւական մեծ է, որով երբ Երկրիս մերձաւորագոյն կէտին վրայ գտնուի՝ պարզ աչքով կարելի է տեսնել :

Յայտնի է որ այս պատճառաւ հնար եղած չէ որ եւ է ծանօթ քննութիւն կատարել ասոնց վրայ :

123. Լուսնբազ. — Ծանօթ մոլորակներուն ամենէն մեծն է Լուսնթագ . 1400 անգամ Երկրէս մեծ . իր լոյսն Արուսեակէն քիչ մ'աւելի պայծառ է, այլ հաստատուն աստղերու պէս չփափկար :

Արեւէն հեռաւորութիւնն է գրեթէ 800,000,000 հազարամեր . իր տարեկան շրջանն կը կատարէ 4332 օրուան մէջ, որ է 12 տարի գրեթէ : Ամեն 400 օրն անգամ մը Երկրէս ունեցած մեծագոյն կամ փոքրագոյն հեռաւորութեան կէտին կը հասնի : Երբ մերձաւորագոյն կէտին հասնի՝ ամենէն յարմար ժամանակն է գիտողութեանց :

124. Լուսնթագին Երկրէս որչափ մեծ ըլլալուն եթէ կ'ուզես գաղափարն ունենալ՝ Սիրիւս, ենթադրէ չոգեկառք մը՝ որ 50 հազարամեր երազութեամբ (սոսկալի բան) վազէ ժամուան մը մէջ . արդ եթէ դիչեր ցերեկ անդադար թռչի այդ չոգեկառքն՝ գրեթէ 13 ամիսէն կրնայ կատարել շրջանն ,

Այս ահագին գնդին բուռներն ճնշուած են , իսկ հասարակածն ուռած է : Իր օրական շարժումն գրեթէ 10 ժամէն կը կատարէ . իր վրայի բիծերուն քննութենէն յայտնի է այս . Որով ըսել է թէ Լուսնթագի հասարակածին վրայի որ եւ իցէ կէտ մը 10 ժամուան մէջ 460,000 հազարամեր տարածուեթեամբ շրջանակ կը գծէ , որ ժամուան մէջ 45,000 հազարա-

մեղրէ աւելի է . մինչդեռ մեր հասարակածին վրայի որ եւ իցւ
կէտին երազութիւնն 1670 հազարամեղր է ժամուան մէջ է
Լուսնթագի մեծութեան պատճառաւ՝ վրայի մարմիններուն
ծանրութիւնն գէթ առ նուազն Երկրիս վրայիններէն եռապա-
տիկ աւելի պիտի կշռեն . բայց հասարակածին վրայ՝ սոսկալի
դրագութեան պատճառաւ կեդրոնախոյս զօրութիւնն՝ այդ ծան-

Ձեւ 21

րութիւնն կը թեթեւցունէ : Լուսնթագին առանցքն իր ծիրին
հետ գրեթէ ուղղահայեաց է :

125. Եթէ զօրաւոր դիտակով մը դիտենք Լուսնթագն՝
հասարակածին զուգահեռական գօտիներ կը տեսնենք մթազոյնս
կը կարծեն թէ ամպերով ծածկուած բլլայ միշտ , եւ այդ զօ-
տիներն ամպերու երեւոյթն , որոնք միշտ կը փոխուին :

126. Լուսնթագն ինչպէս կը յիշես չորս արբանեակ ունի ,
որոնք այլ եւ այլ ժամանակաւ կը շրջին իր վրայ մեր Լուսնին
նման : Ասոնց ամենէն մեծն 6000 հազարամեղրէ աւելի չէ ,
եւ ոչ իսկ ամենէն փոքրն 3900 հազարամեղրէ պակաս : Լու-
սնթագին ամենէն մօտ գտնուող Լուսինն՝ իր ամսական շրջանն
կատարելու համար երկու օր անգամ չդնէր . երկրորդն՝ $3ու\frac{1}{2}$
օրուան մէջ կը կատարէ ղայդ . երրորդն՝ 7 օր եւ 3 ժամուան
մէջ . չորրորդն՝ 16 օր եւ 18 ժամուան մէջ :

127. Լուսնթագի արբանեակներէն երեք առաջիններուն
ծիրերն ամենաջնշկին հակումն ունենալով մոլորակին ծիրին վրայ ,

ամեն անգամ որ անոնցմէ մին Արեւուն եւ մոլորակին մէջ գտնուի՝ Արեւն կը խաւարի հոն . չորրորդինը քիչ մ'աւելի ծռած ըլլալով՝ սակաւագէտ է Արեւու խաւարումն իր ձեռքով։ Նոյն պատճառաւ ստէպ ստէպ առաջին երեք լուսիններն կը խաւարին, մինչդեռ չորրորդինն հազուադէպ է։

128. Լուսնթագին ծիրին եւ իր չորս արբանեակներուն ծիրերուն իրարու վրայ դոյզն հակման պատճառաւ՝ եթէ զօրաւոր դիտակով նայելու ըլլանք՝ կը տեսնենք՝ որ մայր մոլորակին շուրջն դարձած ատեն իւրաքանչիւր լուսին (կրթ Սրեւուն եւ Լուսնթագին մէջ գտնուի)՝ իր ստուերն կ'երկարէ մինչեւ ի նա, եւ սեւ կէտ մը մոլորակին սկաւառակին վրայ կը շարժի։

129. Իսկ արբանեակներուն խաւարումն ճիշդ մեր լուսնին խաւարման նման է . ուստի բացատրենք ալ աւելորդ է կարծեմ, Սիրելիս։ Միայն թէ՝ թէ այս եւ թէ վերի խաւարումն որպէս զի կարենանք մենք տեսնել՝ պէտք է որ Երկրիս դիրքն Արեւուն եւ Լուսնթագին մէջ չիյնայ, այլ կամ վերին կամ վարին դիրքի վրայ. ապա թէ ոչ մէկին զմիւսն ծածկելը պիտի տեսնենք եւ ոչ թէ խաւարումն։

130. Երեւակ.— Եթէ զօրաւոր դիտակով մը նայելու ըլ-

լանք, առանձինն պիտի չկարենաս, պէտք է որ քովդ գտնուիմ եւ անգամ մը գէթ ցոյց տամ, այն ատեն պիտի տեսնես սքան-

չելի դնդիկ մը , ութ արքանեակներով չրջապատած , եւ մեծ լուսաւոր գեղեցիկ մանեակով մը զարդարուած :

Արեւէն 1,456,490,000 հազարամեղր հեռու է . որուն շուրջը կը դառնայ $29\frac{1}{3}$ տարիներու մէջ : Մեր դրութեան մոլորակներուն երկրորդն է մեծութեամբ , Երկրագնդին տրամագծին ինն անգամն է իրենը :

131. Վրայի բիծերուն տեղափոխութեանն համեմատ իր օրական թաւալումը $10\frac{1}{2}$ օր հաշուած են : Ասոր կազմութիւնն ալ կը կարծեն թէ նման ըլլայ Լուսնիթալին , ամպամած եւ նոյն գօտիներու երեւութով : Իր առանցքին վրայ հակումն $64\frac{1}{2}^{\circ}$ ըլլալով՝ իր եղանակներն մերիններուն նման կը թուին :

132. Գալով մանեակին՝ որ այս մոլորակիս ամենէն եղաւ կան գեղեցկութիւնն է՝ ճշդիւ չենք գիտեր թէ ինչ կազմութիւն է : Երեւակէն 35 հազար հազարամեղր հեռուն՝ հասարակածին մակարդակին ուղղութեամբ՝ 48,000 քիլոմեղր լայնութեամբ կը շրջապատէ զայն : Մանեակին թանձրութիւնն է 400 հազարամեղր , երեք համակեդրոն օղակներէ կը ձեւանայ , որոնց մէջի իւրաքանչիւր անջրպետին չափն է 3000 հազարամեղր : Իւրաքանչիւր օղակ դարձեալ իր բաժանումն ունի : Դրաի երկու մեծ օղակներն ներսինէն աւելի լուսաւոր կ'երեւին : Տեսակ տեսակ դադափարներ ունեցած են աստղարաշխք Մանեակիս նկատմամբ . սակայն ո՛վ գիտէ ճշմարիտն :

Մանեակն Երեւակին շուրջը կը դառնայ :

Ոմանք կը կարծեն թէ ամենամանր մարմիններ ըլլան բիւրաւոր բազմութեամբ . մեր օդաքար կոչուածներուն նման :

133. Երեւակին ութ արքանեակներն այնչափ հեռու են մեզմէ եւ այնպէս դժուարաւ կը տեսնուին՝ զի ոչ մեծ քննութիւն մը կատարել հնար եղած է , եւ ոչ ալ տեղեկութիւն քաղել :

134. Ուրաւնոս . — Եօթներորդ մոլորակն է մեր դրութեան . Արեւէն 2,932,000,000 քիլոմեղր հեռու : Երկրէս 72 անգամէն աւելի մեծ է , այլ անհուն հեռաւորութեան պատճառաւ 5° կամ 6° (աստիճան մեծութեան $=^{\circ}$) աստղի չափ կ'երեւի : Իր ծիրին վրայ 84 տարուան մէջ կը դառնայ :

135. Ութ արքանեակ ունի . հետաքրքրական է ասոնց յետադէմ շրջանն , այսինքն արեւելքէն արեւմուտք . մինչդեռ

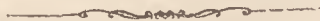
մեր դրութեան թէ մոլորակներն եւ թէ բոլոր լուսիններն ա-
րեւմուտքէն արեւելք կը շրջին :

136. Պիսիդոն. — Վերջին մոլորակն է մեր Արեւային
դրութեան . Արեւէն 4,588,000,000 հազարամեղր հեռուն . Իր
ծիրին մէջ են միւս մոլորակներուն ծիրերն . 165 տարուան
մէջ գրեթէ կը կատարէ շրջանն : Ասկէց անդին մեր դրութեան
վերաբերող մոլորակ՝ ծանօթ չէ մեզի : Այս ծիրին տրամագիծն
է 9,000,000,000 քիլոմեղր :

137. Պիսիդոնի տրամագիծն Երկրիս 4 ու կէս անգամն է ,
եւ 85 անգամ մեծ տարածութիւն ունի : Մէկ արբանեակը
միայն ծանօթ է մեզի . որ գրեթէ 6 օրուան մէջ կը կատարէ
շրջանն :

138. Մեր մոլորակային դրութեան վերջին աստեղ վրայ
խօսելով համառօտ բան մը պատմեմ Քեզ , Սիրելիս, ուշ դիւր ,
հետաքրքրական է : Le Verrier անունով Գաղղիացի աստ-
ղաբաշխն՝ Ուրանոսի շրջաններուն անկանոնութիւնը դիտելով՝
հաշուեց եւ ըսաւ՝ թէ այսչափ հեռուն գտնուող եւ այս ինչ
կազմութիւն եւ մեծութիւն եւ զիրք ունեցող մարմին մը
միայն կրնայ այս անկանոն շարժման պատճառ ըլլալ : Նոյն
տարին (1846) Պերլինի մէջ Գերման Galle աստղաբաշխն
ճիշդ ըսուած տեղը հետազօտելով դիտակով՝ գտաւ այս մոլո-
րակն եւ Պիսիդոն կոչեց :

(Շարայարեկի)

ԼԵՒՈՆ ԵՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

(Շարունակութիւն տես Ը. Տարի թիւ 24)

Սպիտակագգեստ ծերունին՝ ոչ միայն օրուան մարզն է , այլ եւ տիեզերական եւ թէ քաղաքագիտութեան երեւելի մարդն . որ իրեն կեանքին ութսունեւութամեայ տարիքովն հանդերձ՝ բիւրապատիկ զբաղմունքներուն մէջ՝ ոտանաւոր շարադրելու ժամերն ունի : Անոր երկասիրած սքանչելի եւ վսեմ բանաստեղծական հատակոտորներուն մէջ դասելի է նաեւ իր մէկ նոր շարադրած այն կտորն՝ որ ԼԵՒՈՆԻ վերջին ուխտն կը յորջորջուի :

Բանաստեղծ Քահանայապետն՝ իրեն անձն մերձաւորագոյն գտնելով յաւիտենական կեանքին եւ խորհրդաւոր աշխարհին դրանն, որուն անաւոր չէմէն անդին պիտի առաջնորդէ օրհասն . երկրաւոր կեանքին համար ձանձրութիւն կ'զգայ , իր ոգին թախծութեան մէջ է , տոգորուած անդիմադրելի մեկամաղձութեամբ . այլ եւ այնպէս ողեւորուած եւ զօրացած, թէ յուսովն եւ թէ պարտականութիւններն կատարած ըլլալուն համազմամբն : Բանաստեղծ Քահանայապետն՝ ստուերակերպ նոյն տեսարանին առջեւ , մահուան անաւոր չէմէն անդին դէպի հանդերձեալ կեանքն ընելիք անցքն՝ ամենայն վստահութեամբ կը դիտէ . այն անցքն՝ որ մահկանացուաց համար , քանի երկիւղի եւ սարսափի պատճառ է :

Ինքն ամենեւին չկոչէր մահն , եւ ոչ ալ անկէջ երկիւղ ունի . քաջ գիտէ թէ մահն ուրիշներուն եւ նոյն իսկ աշխարհի տէրերուն համար՝ հանգստութիւն , ճողոպրում , եւ աղատութիւն է , եւ թէ լրումն մարդկային վաղանցուկ ճակատագրին : Այսպիսի անխուսափելի ստուգութեամբ լուսաւորուած՝ կը նկարագրէ իր նպատակն ու պաշտօնն , որուն համար ինքն ապրած էր երկրի վրայ , մրցած եւ տառապած էր : Աստուածային պաշտօնին եւ եկեղեցւոյ մեծութեան համար իրեն վերստին ապրելու պէտքն , չիրմին մէջ ապահովութիւնն , եւ

թէ այն մրախումէն վերջ՝ իրեն հոգւոյն անմահութեան տեսութիւնն ։

Յիւրաւի մեծ է այս ամէն յառաջ բերածներս , երկատիրական արտադրութիւն մի է՝ անստղտանելի գեղեցկութեամբ . բարոյական ներշնչութիւն մի է՝ հազուագիւտ վաեմութեամբ , արժանի գործ մէկ մեծանձն ոգւոյ՝ որ յաւիտենականութեան համար նախասահմանեալ է , եւ կը նախատեսէ , իրեն ճանապարհորդութեան նշանակէտն : Արժանաւայել հոգիի մի՝ վարած երկրաւոր կեանքին համեմատ է , Լեւոն ԺԳ.ի Քահանայապետութիւնն . որ այնքան քրիստոնէական համակերպութիւն եւ մեծանձնութիւն պարունակող՝ հակիրճ եւ հիացական քերթուածն երեւակայել եւ յղանալ կարող է եղած ։

Ահա այսպիսի է Լեւոն ԺԳ. Քահանայապետին լի արժանեօք գրաւոր վաստակն , որուն վրայ կը հիանայ ընդհանուր մարդկութիւնն եւ անոր յարգութիւն կ'ընծայէ . վասն զի անոր փառաւոր ծերութիւնն աշխարհիս վրայ ճառագայթներն սփռած է : Ներկայ աշխարհս տակնուվրայութեան մէջ՝ ունեցած ռիսկալութեամբն եւ եղբայրասպան պայքարներովն հանդերձ, գէթ Վատիկանի ծերունւոյն առջեւ հոգեկան վաեմութեանն , հանճարոյն , առաքինութեանն ու կենդանի յիշատակներուն հիացած , յարգանքով կը խոնարհեցնէ գլուխն ։

Միւս կողմանէ Լեւոն ԺԳ.ի արձակ գրութիւններն ալ հիանալի են այնքան , իրեն քսանամեայ Քահանայապետութեան ժամանակամիջոցին մէջ՝ հետզհետէ ի լոյս հանած , եւ երկրագնդոյն չորս կողմերն ուղղած , չրջաբերական եւ Առաքելական կոնդակներն , ամէնքն ալ մէկ մէկ գլուխ գործոցներ են , հրաշալի գրչով շարադրուած . որոնց մէջ ընկերականաց վրայ գրուածն՝ Հրէայ ազգաւ բանիբուն մէկ բժիշկ ուշի ուշով ընթերցմամբն , հիացած գոչած է « Ահա աշխարհիս բարօրութեան հեղինակն , որուն անստակրութեանն ճշմարիտ դարման հատուցանել կը ջանայ » ։

Լեւոն ԺԳ. աշխարհիս զինեալ ժողովուրդներն զինաթափ բնելու չափ կարող իրաւարար եւ հաշտարար ճանչցուած՝ Սպանիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ , Քարոլինեան կղզեաց պատճառաւ տեղի ունեցած դժտութիւնն բարեկամաբար կարգադրած եւ վերջացուցած է : Եւստօթ է ամենուն դեռ վերջերս Լեւոն ԺԳ.ի ցույցուցած փոյթեռանդ ջանքն , Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց եւ Սպանիոյ միջեւ յարուցուած պատերազմն խափանելու ,

եւ թափուելիք արիւններն խնայելու համար. միջամտութեամբն իրեն՝ որ արդիւնաւոր պիտի ըլլար, եթէ Նոր աշխարհին Հասարակապետութիւնն, աւելի խոհեմ վարմամբն պատրաստականութիւն ցուցունէր, Քահանայապետին հայրագութ ձայնին :

Այնպէս որ Լեւոն ժ.Գ.ի աջակցութիւնն՝ Եկեղեցւոյ մինչեւ հիմակ վարած դիւանագիտութեան մէջ նշանաւոր հանգիստանալով, Պետութիւններն բաժնող խնդիրներուն եւ պայքարներուն մէջ, անոր ընելիք միջամտութիւնն ու աջակցութիւնն կ'ըսեմ, Քահանայապետութեան յարգն ու արժանապատուութիւնն՝ մինչեւ ամենէն բարձր կատարն հասուցած է : Եղանակաւ մի Սուրբ Պետրոսի Աթոռն, գերազոյն եւ խաղաղարար մէկ դատարանի վերածած եւ հանդիսացուցած, որուն ատեանն կ'ելլեն աշխարհիս ժողովուրդներն, մեծամեծներն, եւ նոյն իսկ անոնք որ աշխարհակալութեան հետամուտ են :

Լեւոն Երեքտասաներորդի անուանած ղեապաններ, եւ նոյն իսկ ոչ Կաթողիկեայ Պետութեանց աւագանիներուն քով առաքած նուիրակներն, Կաթողիկէութեան մեծամեծ ծառայութիւն ըրած են, եւ շատ ալ նպաստաւոր բաժանեալ ժողովուրդներն՝ Եկեղեցւոյն միութեանն ու ծոցն դարձնելու : Պատշաճութիւնէ չեմ հեռանար՝ եթէ արեւուն փայլունութեանն նմանցընեմ, սպիտակազգեստ ծերունւոյն մեծութիւնն, որ Եւրոպայի այնքան սպառազինութեանցն առջեւ, առանց ունենալու նիւթական ոյժն եւ վազեմի կալուածներն, արդիութենէն այնչափ անարդուած մէկ հնազարեան հաստատութեան վարչութիւնն ունի . վարչութիւն որ արգասեօք միշտ պսակուած եւ դարուս վերջաւորութեան ժամանակն դիւանագիտութեան ամենէն նըշանաւորն նկատուած է :

Մ. ՎՐԴՊ. ՈՒՂՈՒՐԵԱՆ

ՅԱՂԱԳՍ ԷՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

(Շարունակութիւն տես Ը. Տարի քիւ 23)

ԷՈՒԹԻՆ ԻՐԱՅ ԿԱՎԱԳՈՅ Է ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԷՈՒԹԵԱՆ

Գոյութեանց միակ կարգի վերայ խօսելով, նոյնը կուզեմ կրկնել համայն գոյութեանց նկատմամբ, որք յամենուրեք զմեզ կը շրջապատեն, — Նոյն իսկ մեր էութիւնը չէ մարթ ալօրէն բացատրել առանց ինկատի ունենալու զԱստուած որ կամեցաւ ստեղծել Նախամարդը: Մեզմէ իւրաքանչիւր ոք այժմ ի գոյութեան չէր եթէ նախապէս մեր Հայրը չլինէր: Մեր հայրն եւս ոչ լինէր ի գոյութեան եթէ նախ քան զինքն իւր հայրը եղած չը լինէր, եւ այսպէս որ բոտ կարգի երկայնածիք չարք մի կը նկատուի, որուն սկիզբը՝ հարկ անհրաժեշտ է դնել նախապատճառ մի որ է անսկիզբն Աստուած: Չէ մարթ առարկել թէ այս շարքը հնար է անվախճան ենթադրել, եւ նմին իրի չէ հարկ նախապատճառ փնտռել: Քանզի էութեանց անսահման թուոյ գաղափարն իսկ քնազանցապէս ընդդէմ է, եւ անմարթ է երեւակայել: — Վասն զի անսահմանը իրապէս չէ ենթակայ առաւելանալու կամ նուազելու, մինչդեռ որ եւ իցէ կարգ որչափ եւ մեծ եւ անչափ երեւակայելու լինինք, այսու հանգերձ միշտ նոյնչափ միութիւններէ բաղկացեալ է, ուստի կարող լինելով առաւելուլ եւ նուազիլ, անհնար է եղանակաւ իւրք անսահման կոչուիլ: Եւ դարձեալ եթէ թուական շարք մի անսահման գոյոյ հնարաւոր լինէր, այս պէտք էր լինել մի սահմանաւոր քանակութեան յաւելմամբ: մի այլ սահման ունեցող քանակութեան վերայ: Արդ այսու երկու սահմանաւորը մի անսահման պիտի կացուցանէր, որ ընդդէմ է սկզբունց իմաստասիրութեան:

Ապա ուրեմն, անմարթ գալով անսահման շարք մի եւնթադրել, հարկ անհրաժեշտ է ժամանելն սահմանին, եզեր, նոյն

իսկ ամենամեծ քանակութեան չարքի առաջին էակին, պէտք է ժամանել առ առաջին պատճառն, առ Աստուած :

Ուրեմն արարածք՝ եթէ զգոնութեամբ մտախորհ լինինք, վերացուցանեն, բարձրացուցանեն մեր միտքը ուղղապէս առ Արարչին էութիւնն ըստ ասելոյն Խալաւցի քաջ քերթող Փէթրարկայի .

«Արարածք առ Արարիչն են սանդուխք

«որ բարեղք զգոն մտօք թէ խորհի :»

Ի դէպէ, պատշաճ վարկանիմ աստի պատմել գէպք մի, որով առաւել բացայայտ լինին ցարդ ըսածներս յարգելի ընթերցողին :

Յաւուր միում, Դիլլումէն (Guillemin) Փարիզու փաստաբանը, դառնալով առ քաջագոյն երիտասարդ մի, այսպէս սկսաւ ուղղել իւր խօսքերը առ նա. — Պարոն Հենրիկոս, կը հաւատամս դու յԱստուած եւ իւր սուրբ կրօնից : — Ե՞ս, պատասխանեց երիտասարդը, ողորկելով ունչքերն իրեւ անհաւատ, պարոն փաստաբան, ուղիղը խոստովանելով բանի մը չեմ հաւատար : Վայրկեան մի յապուշ կրթեալ առաքինի Guillemin, յետոյ իւր ընածին հեղութեամբ այսպէս պատասխանեց. — Ա՛հ ո՛չ, սիրելի Հենրիկոս, դուք որ ո՛չ սակաւ մտաց վսեմ ձիրքերով զարդարեալ էք անակնկալ էր ձեզմէ այդպիսի պատասխան լսել : Եթէ դուք ապաքէն ոչինչ բանի չէք հաւատար, ուրեմն այսու դուք նման կը լինէիք տան դուռը պահպանող չան եւ ախոռի մէջ կապուած ձիոյն, որոնք բանի մը չեն հաւատար, իսկ դուք, գոնէ կը հաւատամք որ աստ էք : — Այո՛ եւ յիրաւի՛ իսկ, ասոր համար կը հաւատամ վասն զի կը զգամ որ աստ եմ : Բայց դուք՝ զարձեալ կը հաւատամք որ ծնունդ էք ձեր բարի ծնողաց, եւ նոքա եւս ծնած են իւրեանց ծնողքներէն, եւ այսպէս հետզհետէ մինչեւ որ ժամանէք առաջին Հօր եւ առաջին Մօր, որք իրենք իրենց էութեան պատճառ չկարողանալով լինել, անպատճառ պէտք է ընդունիլ որ Աստուծմէ են ստեղծեալ : — Կարո՞ղ էք ուրեմն, պարոն Հենրիկոս, ընդունիլ ձեր էութիւնն առանց Աստուծոյ էութիւնն ընդունելու : Արդ եթէ ի հարկէ՞ ընդունելու էք Աստուծոյ էութիւնն, պարտական էք հաստատապէս հաւատալ զոր ինչ նա ինքն կ'ուսուցանէ եւ առնել զոր ինչ հրամայէ ի ձեռն իւր սուրբ կրօնից : Համոզուեցէ՛ք, սիրելիդ իմ, որ չէ մարթ ընդունել որ եւ իցէ իրի էութիւնն առանց Աստուծոյ էութեան դիմե-

լու, եւ ընդունելու նորա գերագոյն էութիւն : Երիտասարդ Հենրիկոս փաստաբանը, կորացնելով իւր գլուխը այլ եւս չպատասխանեց, եւ յայնմհետէ սկսաւ զգօն խոհականութեամբ իւր լսածները ի միտս յեղյեղել : — Արարածք այնուհետեւ հիանալի եղանակաւ առ Աստուած բարձրանալու սանդուղք հանդիսացան Հենրիկոսին, որպէս զի այնու ի միտ առնու ի մտուսս գերագոյն եւ անբաժեշտ գոյութիւնն Աստուծոյ, ճանաչելով եւ սիրելով զայն :

Հենրիկոսը լքեալ թողուց փաստաբանութեան պաշտօնը յորում բազումս գերազանցէր, եւ կրօնաւորական կարգը մըտնելով իւր բարձր հանճարով ամենահռչակաւոր քարոզիչ կը հանդիսանայ, տարածելով բովանդակ Գաղղիա Աւետարանին ճշմարտութիւնը իւր հազուադիւտ պերճախօսութեամբ : Նշանաւոր դարձերու պատճառ եւ հեղինակ հանդիսացաւ, ի լոյս ընծայեց դիտնական ճառեր եւ յօդուածներ, անմահ յիշատակ թողլով աստ, սրբութեամբ հանգեաւ ի Տէր : Երիտասարդ փաստաբանը զորմէ հն բանք, կը կոչուէր Հենրիկոս Լաքորդէր, որ ժամանակաւ անհաւատ էր : Արարածներու էութեան պարզ մտածումն առ ինքն ձգեց երեւելի հանճար մի առ ի ժանաչումն աստուածային զիտութեան : անհաւատութենէ մի ջերմեռանդ հաւատացելոյ փոխուեցաւ, մի կրօնաւորի, որ եղաւ դիտնական Lacordaire պարծանք Գաղղիոյ եւ քաջ պաշտպան սուրբ կրօնին :

(Շարայաբելի)

ՍԱՐԳԻՍ ՎՐԴԴ. ՏԵՐ ԱՌԱՋԱՄԵԱՆ
Ժողովրդապետ յԱրտանուն

ՕՐԷՆՍԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՕՍՄԱՆԵԱՆ

ԸՍՏ ԾԻՍԻ ԱՆԱՖԻՏԱՅ

ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԿՏԱԿԱԻ ԿԱՐԳԵԱԼ ԽՆԱՄԱԿԱԼԻ ԵՒ ԱՐԳԵԼՄԱՆ
ԵՒ ՊԱՐԳԵՒԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴ ՄԷՋ ԿԵՆԴԱՆԵԱՑ
ԵՒ ՀՐԻՏԱԿԱՑ ԵՒ ՍԱՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆՑ

Դ Լ Ո Ւ Խ Դ .

ԿՏԱԿԻ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ ՎՐԱՅ

ՀԱՏԱԾ Ա. — Կտակի բնութեան վրայ . կտակի
վաւերականութեան պայմանաց վրայ . կտակաւ արամադրելու
բնդունակ սահմանց վրայ :

(Շարունակութիւն տես Ը. Տարի քիւ 24)

Յօդ. 95. — Կտակի գործ մըն է , որով կտակագիրն ⁽¹⁾
կ'օտարացնէ իւր սեփական իրը ձրիաբար այն ժամանակի
համար , յորում կը զադարի ապրիլ :

Յօդ. 96. — Կտակ ընելու համար պէտք է ըլլալ ազատ ,
չափահաս , ողջամիտ , եւ վայելել իւր ազատ կամքը :

Դարձեալ պէտք է որ կտակաւորն իրօք կենդանի ըլլայ ,
կամ գէթ յղացեալ ըլլայ , եւ հրիտակ եղած իրն ընդունակ ըլ-
լայ փոխադրուելու յետ մահուան կտակագրի :

Ոչինչ է կտակն եղեալ ի խելագարէ եւ ի կրտսերոյ , թէ-
պէտեւ երիտասարդ կամ յիշխանութենէ ազատեալ ըլլայ այն ,
եւ թէպէտեւ կտակն յօրինեալ ըլլայ միաժառարար եւ պարզա-

(1) Testateur.

սլէս կամ ընդ թէութեամբ, որ ի կախ մնայ մինչեւ ցշափահանութիւն :

Տրամադրութիւնք վերջին կամաց կրտսերոյն՝ նկատմամբ յուղարկաւորութեան եւ թաղման, վաւեր են :

Յօդ. 97. — Տրամադրութիւնք կտակի՝ զոր ընէ արդեւեալ անձն առատաձեռնութեամբ՝ ի շնորհս աղքատաց կամ բարեպաշտական տեղեաց կամ բարերարութեանց, վաւեր են :

Յօդ. 98. — Հնար է տրամադրել կտակաւ թէ՛ չարժական եւ թէ՛ անչարժ ընչից վրայօք, կամ ասոնց պողոյց վայելման վրայօք, որոշ ժամանակի համար կամ ցմշտնջենաւորս :

Յօդ. 99. — Որ եւ է անձ, որ իւր ինչքը լափող պարտուք ծանրաբեռնեալ չէ՝ եւ անժառանգ է, կրնայ կտակաւ տրամադրել իւր ընչից բոլորին կամ մէկ մասին վրայօք ի շնորհս որոյ եւ է անձի :

Կտակն գործադրական է անկախաբար ի հաւանութենէ հասարակաց գանձին :

Յօդ. 100. — Կտակ անձին՝ որ իւր բոլոր ինչքը լափող պարտուք ծանրաբեռնեալ է, անվաւեր է, եթէ պահանջատեարք չազատեն կտակագիրը կամ չհաւանին հրիտակաց :

Յօդ. 101. — Տրամադրութիւն եղեալ կտակաւ ի շնորհս ժառանգի միոյ անվաւեր է, եթէ չհաստատուի , յետ մահուան կտակագրի , ի ժառանգաց՝ որ ընդունակ ըլլան տրամադրել իրենց իրաւանց նկատմամբ :

Ժառանգի յատկութիւնն կը սահմանուի ի վայրկենի մահուան կտակագրի, եւ ոչ թէ ի կտակէ :

Հրիտակառու ժառանգին հաստատութիւնն աննահանջելի է : Հարկադրեալ է անիկայ լքանել հրիտակը , եթէ զլացուի :

Հրիտակառու չեղող ժառանգներէն մէկուն հաստատութիւնն՝ իւր արդիւնքը յառաջ կը բերէ նկատմամբ անոնց միայն, որ նոյն հաստատութիւնը արտայայտեցին, համեմատաբար իրենց ժառանգական մասանց :

Յօդ. 102. — Հնար է տրամադրել սեփական ընչից երրորդ մասը ի շնորհս անձին՝ որ օտար է ընտանեաց, եթէ արգելք տեղի չունենայ : Յայսմ դիպուածի վաւերականութիւն տրամադրութեան՝ ընտանեաց հաւանութեան չենթարկուի :

Տրամադրութիւն կտակի՝ ըստ որում աւելի է ժառանգական ընչից երրորդ մասէն, անվաւեր է, եւ կրնայ վաւեր ըլլալ զօրութեամբ հաւանութեան՝ զոր տան , յետ մահուան կտակ-

կազրի, ժառանգք ընդունակք ի տրամադրել իրենց իրաւունքը :
Հաւանութիւն տուեալ ի ժառանգաց , ի կենդանութեան
կտակազրի, ոչինչ է :

Յօդ. 103. — Իւր կնկանէն ուրիշ ժառանգ չունեցող անձն
կրնայ կտակել ի չնորհա նորին : Եթէ ուրիշ ժառանգ ունենայ
տրամադրութիւնն անոր հաւանութեան ենթարկեալ է :

Յօդ. 104. — Ոչինչ է որ եւ է տրամադրութիւն եղեալ ի
չնորհա ուղղակի հեղինակի սպանութեան կտակազրի , որ հան-
դիպի կտակէն առաջ կամ յետոյ , խորհրդածութեամբ կամ ըստ
պատահման , միայն թէ ժառանգք չկենդանացնեն նոյն կտակը
իրենց հաւանութեամբ , կամ հեղինակն այն՝ կրտսեր կամ խե-
լագար կամ կտակազրի միակ ժառանգ չըլլայ :

Անուղղակի հեղինակ մահուան կտակազրի՝ ի չնորհա իւր
կտակաւ եղած տրամադրութեան բարիքը չկորսնցնեն :

Յօդ. 105. — Հնար է տրամադրել ի չնորհա յղացեալ ան-
ձին , միայն թէ կենդանի եւ վեցամսեայ ծնանի , եթէ յղացող
կնկան այրն կենդանի է , կամ երկու տարի առաջ , յօրէ մահ-
ուան առն , կամ նախ քան զապահարզանն , մայրն բաժանեալ
է առն մահուան համար , կամ կատարեալ կամ անկատար ա-
պահարզանի մը համար՝ որ տեղի ունենայ կտակին ժամանակ :

Եթէ մայրն կենդանի երկուորեակ ծնանի , կէս ու կէս կը
բաժնուի հրիտակն իրենց մէջ :

Եթէ երկուորեակներէն մէկն մեռնի յետ ծննդեան , նորին
բաժինն կը բաժնուի իւր ժառանգաց մէջ տիտղոսիւ ժառան-
գութեան : Եթէ մին ի նոցանէ մեռնի ծննդենէն առաջ , բոլոր
հրիտակն կենդանի մնացողին կը պատկանի :

Յօդ. 106. — Հնար է տրամադրել ի չնորհա մզկթաց , բա-
րեգործական հաստատութեանց (թէքէ) , հիւրանոցաց եւ զըպ-
րոցաց :

Հրիտակն կը գործածուի յիշեալ հաստատութեանց շինու-
թեան եւ անոնցմէ հոգացեալ աղքատաց պիտոյից եւ պահպա-
նութեան եւ ուրիշ ծախուց համար ըստ կիրառութեան եւ
նշանակութեան կտակազրին :

Հնար է նմանապէս տրամադրել ընդհանուր տիտղոսիւ
բարեգործութեան :

Այն ժամանակ հրիտակն կը գործածուի բարեգործութեանց
կը բովանդակին յայտմ կարգի շինութիւն կամրջաց եւ պատ-
ուարաց եւ մզկթաց , պահեստ կարօտ ուսանողաց իրաւագի-

տութեան եւ ուրիշ ամենայն գործք հասարակաց օգտի , որ առանձնականի մը տէրութեան չեն կրնար ենթարկուիլ :

Յօդ. 107. — Տարբերութիւն կրօնի կամ ազգայնութեան խոչընդոտն չըլլար կտակի տրամադրութեան վաւերականութեան :

Այսպէս մանմէտականն կրնայ տրամադրել ի շնորհս չմանմէտականի , որ հպատակ ըլլայ մանմէտական իշխանութեան , կամ ի շնորհս օտարականի որ բնակի մանմէտական նահանգաց մէջ :

Նմանապէս վաւեր է հրիտակն եղեալ ոչ մանմէտականէ , որ հպատակ է մանմէտական իշխանութեան , կամ հրիտակն եղեալ օտարականէ՝ որ բնակի մանմէտական նահանգաց մէջ ի շնորհս մանմէտականի կամ չմանմէտականի , որ հպատակ է մանմէտական իշխանութեան , թէպէտեւ պատկանի այն՝ կտակազրին ազգայնութենէն տարբեր ազգայնութեան :

Մանմէտական նահանգաց մէջ բնակող օտարականն , եթէ այս նահանգաց մէջ ժառանգ չունենայ , կրնայ տրամադրել կտակաւ իւր ընչից բոլորը . եթէ միայն մէկ մասը տրամադրէ , մնացածը պէտք է յանձնել ժառանգաց նորին :

Չմանմէտականն , որ հպատակ է մանմէտական իշխանութեան , կրնայ տրամադրել վաւերաբար իւր ժառանգութեան երրորդ մասը ի շնորհս միոյ՝ որ չէ՝ ժառանգ իւր :

Եթէ տրամադրութիւնն եղած ըլլայ ի շնորհս ժառանգի միոյ , այդ չգօրեր առանց հաւանութեան միւս ժառանգաց :

Յօդ. 108. — Հրիտակն չըստացուի եթէ ոչ կերպական կամ լռելեայն ընդունելութեամբ , յետ մահուան կտակազրի : Ընդունելութիւնն ի կենդանութեան նորին ոչինչ է :

Բնատէրութիւնն կը ստացուի հրիտակառուէն միակ գործով ընդունելութեան հրիտակի յետ մահուան կտակազրի , անկախաբար յորմէ եւ է ձեռնարկութենէ ստացման :

Եթէ հրիտակառուն ոչ ընդունի եւ ոչ մերժէ հրիտակը , հրիտակեալ իրն ի կախ կը մնայ , եւ չպատկանիր ոչ ժառանգաց , ոչ հրիտակառուի , մինչեւ որ արտայայտէ ինքն ընդունելութիւնը կամ մերժումը , կամ մեռնի :

Եթէ հրիտակառուն մեռնի յետ կտակազրի առանց արտայայտելու ինչ , հրիտակն ժառանգաց կը պատկանի :

Յօդ. 109. — Կտակազիրն կրնայ յետս կոչել հրիտակը բացայայտակի կամ որով եւ է գործով , որ փոփոխութիւն ինչ

նշանակէ անուան կտակեալ իրի եւ չափաւորէ անոր գոյացական կերպարանը կամ գործածութիւնը՝ առ որ սահմանեալ է, կամ գործէ ինչ՝ որով առաւելութիւն ստանայ հրիտակն, առանց որոյ կտակեալ իրն չկարենայ այլ եւս յանձնուիլ . կամ ընէ տրամադրութիւն ինչ, որով հրիտակն այն այլ եւս իւր տէրութեան չվերաբերի , եւ կամ թէ միացնէ զայն յաւելմամբ առ այլ ինչ, յորմէ չկարենայ այլ եւս զանազանիլ , կամ զժուարութեամբ կարենայ զանազանիլ :

Յօդ. 110. — Կտակեալ տրամադրութեան մը ուրացութիւնը՝ հրիտակի յետս կոչումն չէ , ինչպէս որ սպիտակացումն կամ կործանումն կտակեալ տան մը :

Յօդ. 111. — Կորուստ կտակեալ իրի ի ձեռս կտակադրի , կամ միոյ ի ժառանգաց առանց յանցանաց նորին, զիրենք պատասխանատու չընեն :

Կորուստն եղեալ գործածութեամբ կտակադրի կը հաւատարի յետս կոչման :

Ընդհակառակն ժառանգք պատասխանատու են իրենց գործածութեամբ եղած կորստեան համար, ընդունելութենէն առաջ կամ յետոյ :

(Շարայարելի)

Հ Ն Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

ՊԱՐՍԻԿ ԵՒ ՀՆԴԻԿ ՏԱՐՐԱԽՈՒԶՈՒԹԻՒՆ

(Alchimie)

Տարրախուզութիւնն կոչումներ առած է տեսակ տեսակ , հին եւ ամենահին ժամանակներէ ծանօթ . Ալքիմիա անուամբ յորջորջած են զայն Արաբիացի գիտնականք . ամենէն հինն՝ մեզ ծանօթ Եգիպտական քուրմեր՝ անուանած են զայն Սըրբազան արուեստ :

Յոյն՝ Ասորի եւ Արաբ տարրախուզական գրեկոյն մէջ՝

պարսկական աւանդութիւնն զոյգ կը գտնեմք յունականին հետ, թէ ոսկեխուզութեան եւ թէ մոզուց գիտութեան նկատմամբ: Արաբական գրութիւնք կ'աւանդեն՝ թէ մինչեւ ի Հնդկիս եւ ի Ճինս դիմելու է այդ մասանց տեղեկանալու համար: Մինչդեռ յունական գրութիւնք այս մասամբ ի սպառ կը լռեն: Ջանացի պարսկական տարրախուզութեան ուղղակի հետքն տեսնել. վճռական բան մը չկրցի գտնել. բայց կարծեմ թէ ըրած փորձերս Պաւլկերիս ընթերցողաց հաղորդելն անօգուտ չէ:

Հակիրճ յիշատակենք բնագիրներն:

Յոյն իմաստասիրին Դեմոկրիտեայ անուան հետ կից է Ոստանեսի անունն. զոր մերթ Պարսիկ, մերթ Մար, մերթ Բաբելոնացի եւ նոյն իսկ Եգիպտացի կը կերպարանեն: Ըստ Սինեսեւոյն (Synesius)՝ նոյն սա է որ Մեմփեայ սրբարանին մէջ հրահանգել սկսաւ. յայդ խորհուրդս զԴեմոկրիտէս, Սաթուր թէ ըլլայ ծնողն յաջորդ խօսքին. «Բնութիւն կը հիանայ ընդ ինքն, բնութիւն կը տիրապետէ ինքեան, բնութիւն կը յաղթահարէ զինքն» եւ այլն: Այս այն առած է՝ զոր Յոյն եւ Լատին Տարրախոյզք յաջորդաբար մինչեւ ԺԸ դար անդադար կրկնեցին ու երեքկնեցին: Բնագիրն կը յաւելու՝ թէ Պարսիկք եւ Եգիպտացիք միօրինակ չէին ներկեր մետաղներն. վերջինք կը հալեցունէին եւ կը սրսկէին ներկն, մինչդեռ առաջինք արտաքուստ կը ծեփէին:

Նոյնպէս եւ Զոսիմոս շատ անգամ կը յիշատակէ զՈստանէս. մանաւանդ երբ քարինքն գունաւորելու եւ արուեստական ականք չինելու եւ լուսածնատելու վրայ խօսելով՝ «Տաճարաց սրբարանին Մատենէն» նուսխայներ կը գաղափարէ՝ այդ անուն անմեկին է: Սրբազան արուեստին նուիրական յոգուած մը՝ խորհրդաւոր բնադրոյմիւ ատուածային ջրոյն վրայ խօսող՝ այդ անուան յատկացուած է: Լէյտեան մոզական պապիրոսի մը վրայ՝ Պետեսիսի՝ Պիւթաղորայ եւ Զրուանայ անուններուն քով կը պատկերին Ոստանեսի եւ Դեմոկրիտեայ անուանք:

Հռովմէական կայսրութեան ժամանակի լազմաբիւր գրիչներու քով աւելի ընդհանուր աւանդութիւններ կը գտնեմք այս մասին: Այսպէս Պլինիոս կը յիշատակէ Ոստանէս անուն Պարսիկ մոզ մը, Հերոդոտեայ յիշած Քսերքսեսի ժամանակ ապրող Ոստանեսի հետ նոյն: Ըստ Պլինեայ այս այն Ոստանէս է որ զԴեմոկրիտէս մարզեց յայդ ուսումն. Որիգենէս, Տէրտուղիանոս, Ս. Կիպրեանոս, Առնոբիոս, Մինոտիոս Փելիքս, Ս. Աւ-

գոտինոս կը յիշատակեն զնա : Ոստանէս յորջորջումն ստուգիւ պարսկական է . Մար եւ Պարսիկ կոչումներն՝ զոր տուինք ի վերոյ՝ նոյն աւանդութեանց արդիւնք են . վասն զի պարսկական երկրորդ հարստութեան Սասանեանց ժամանակ՝ որ Զոսիմոսի ժամանակից է՝ Մարաց եւ Քաղղէացւոց աւանդութիւնք բնիկ պարսկական ըսուածներուն հետ կը չփոթէին : Սակայն Ոստանէս իբրեւ Եգիպտացի եւս համարուած է , եւ այս եգիպտացիտաց ըսածին հետ հաշտ է . վասն զի եգիպտական բնագիրներէն ոմանց Տոթ անուան հետ համանուն է : Գուցէ թէ այդ կրկին անուններու նմանութիւնն՝ Աղեքսանդրեան միաբանակցութեան մէջ՝ կրկին աւանդութեանց՝ պարսկականին եւ եգիպտականին չփոթութիւնն յառաջ բերեր է : Ինչ որ ալ ըլլայ՝ տարրախուզից եւ այդ խորհրդաւոր գիտութեան անուանած անուններէն՝ զխաւորն այժմ այլ միակն չէ սա : Պարսիկ Սոփարն կը յիշէ Զոսիմոս, այս ստոյն Զրադաշտի անունն թէ Աղեքսանդրեան փրկիսոփայից եւ թէ ոսկեխուզից ծանօթ է քաջ, Զոսիմոս յայտնապէս դիւթ կը կոչէ զնա : Այլուր Զրադաշտ կամ Զրուան (Զորոհաստր) վերնոց համասեռ աստեղագէտ մականունն կը կրէ . յիշտ ինչիրն խորհրդաւոր գիտութեանց վրայ է : Նոյն աւանդութիւնքն կը կարգանք Ասորի եւ Արաբացի մատենաներու մէջ :

Ասորական տարրախուզական գրութեանց մէջ Պարսիկ անուններու կը հանդիպինք ստէպ զանազան նուսխայից առթիւ . այսպէս երբ Դոնխաջուրի կամ Պարսկադուստր կոչուած Զառիկի թթուածմբուկի վրայ կը խօսին . նոյնպէս Պարսիկ արջասպի (vitriole), Քաժի պտկուքի (այծիջուր), եւ եօթն մոլորակաց, որոնց անուններն Ասորերէն՝ Հրէարէն՝ Յունարէն՝ Լատիններէն՝ Պարսկերէն եւ Արաբերէն կը յիշատակեն : Մանաւանդ Սոփար Պարսիկ դիւթն եւ իմաստասէրն՝ եւ իր պղնձեայ արծիւն՝ յատուկ կերպով յիշուած են, Զոսիմոսի յիշատակածին նման, այլ այլ բառերով : Գուցէ թէ Զրադաշտն եւս, այլ Ոստանէս՝ կրկին անգամ : Անգամ մը միայն կը խօսին սորա դրոց եւ խորհրդաւոր դրոշմին վրայ, երկրորդն Պեքեքիոսի առ Ոսրոն Քաւղեայն զրած նամակն է : Կը զեկուցանէ՝ թէ յեգիպտոս գտած է Ոստանեսի խորհրդական մատենանքն՝ Պարսիկ գրով գրուած . կ'ըսէ թէ ինքն անկարող եղած է մեկնել զայնս, եւ կը ինչորէ նորա աջակցութիւնն : Նամակէն կը հասկցուի՝ թէ Ոստանեսի գիրք կը պարունակէին՝ ըստ Պեքեքիոսի՝ աստեղա-

գիտութեան արուեստն, աստեղաբաշխութեան, փիլիսոփայութեան, ազատ դպրութեանց, քաղցութեան, զոհից խորհրդոյն եւ ոսկւոյ գիտութիւնքն : Անդէն պատուական մետաղներու՝ ծիրանւոյ եւ ներկերու վրայ կը խօսուի : Այդ մատեններէ կը հասկցուի՝ զի Պարսիկ տարրախուզութիւնն յատուկ վարդապետութեամբ գոյութիւն ունէր :

Այլ ասորական գրութեանց մէջ Հնդիկ դիւցալսնին յիշատակն մանաւանդ կը տեսնեմք ըստ Կտեսիասի : Հնդկական զանազան բերքեր՝ ինչպէս՝ ծարիր, պողովատ և Վերջինս միջին դարու տարրախուզական Յոյն մտտեան մը մէջ ալ կը տեսնուի, յորում շատ արաբական բառեր ալ կան, եւ ուր կը կարդանք՝ թէ պողովատի գիւտն Հնդիկ է, իսկ յեւրոպա ի Պարսից անտի մուծեալ :

Պարսիկ տարրախուզից վերաբերող այս աւանդութիւնք՝ աւելի եւս որոշակի կը տեսնուին արաբական գրութիւններէ : Այդ գիրք Ոստանեսի կարծուած գրութիւն մը կը պարփակեն : Այդ գրութիւն միայն Բարիզի եւ Լէյտայի կրկին ձեռագիրներու մէջ կը գտնուի : Կ'ըսեն թէ նախ ընտրէն ի յոյն յեղուած է, ապա ի պաշլաւիկ, ապա ի խորասանին, եւ յարաբականն . սակայն արաբականք աւելի նոր կը թուին : Գրութեանց միոյն մէջ նոյն իսկ Անդալուսիոյ յիշատակութիւնն կայ . միւսին մէջ՝ եօթն մետաղներու իբր խորհրդանիշ՝ կը պատկերէ եօթն դրամք պալատ մը, որ մհերական Պարսիկ խորհրդոց նուիրական սառնդիսոց եօթն դոներն ալ յիշել կուտայ : Նոյն եւ նմանն կը տեսնեմք ասորական գրութեան մը մէջ : Այդ գրոց մէջ եգիպտական եւ պարսկական գիտութեան բաղդատութիւնն կը գտնեմք : Այդ կշռին կը յաջորդէ Պեքեքսոսի առ Պարսիկ դիւթս զրած նամակն, զոր կը տեսնեմք նաեւ ասորականին մէջ : Ստոյն Ոստանեսի գրութեան մէջ կը գտնեմք ասոր եւ Որսոն մոզին պատասխանին համառօտութիւնն յարաբերէն : Աւանդութեանց այսպէս իրարու նմանութիւնն այդ իրական կամ յինծու նամակներուն հնութիւնն ցոյց կուտայ : Առաջ տանելով՝ սուտն Ոստանէս ենթադրեալ Հնդիկ արձանագիր մը կը բերէ մէջ, յորում կը տեսնենք Հինդուներու այլ մարդոց վրայ ունեցած բարձրութիւնն, եւ Պարսից հետ ունեցած յարաբերութիւնքն, փղի գոզի յիշատակութիւնն, որ Հնդկաց ամենաբոյժն համարուած է . սիւրիական տարրախուզութեան մէջ ալ կայ փղի յիշատակն :

Արաբական տարրախոյզք պարսկականին համաչափ կը յիշատակեն Հնդկի գիտութիւնն. մին ասոնցմէ Մոհամէտ Պէն Իսհազ՝ եգիպտական գիտութեան վրայ խօսելէ յետոյ կ'ըսէ . « Ըստ այլոց ի Պարսից հնարուած է տարրախուզութիւնն . իսկ ոմանք Յունաց՝ ոմանք Հնդկաց՝ եւ մինչեւ անգամ Ճենաց կը վերագրեն զայդ » :

Գերերի Եօթանասուն անուն տարրախուզական գրութեան մէջ եւս Հնդկաստանի յիշատակ կ'ըլլուի :

Որչափ ալ այս ամենն անկատար եւ թերի՝ սակայն խնամով քննութեանս նպատակն այս յիշեալներուն՝ ուրիշ բան չէ , այլ միայն ցոյց տալ՝ զի Պարսիկ սրբազան արուեստն կամ քաղղէական կամ բարելական եւ կամ եգիպտական աղբիւրներէ միոյն հոսումն է : Դիտենք որ Terrien de Couperie ճեշական քաղաքակրթութիւնն քաղղէականին հոսումն համարած էր . ոչ ինչ աւելի ես ալ այս քանի մը քննութեանց լաւ եւս ուսումնասիրութեամբն՝ քաղղէական հոսանքն կարծեմ Հնդկի տարրախուզութիւնն եւ քաղղէութիւն : Դեռ կը խօսինք :

Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

Ք Ա Ր Գ Մ Ա Ն Ե Ց

ՅՈՎ. ՀԱՆՆԻՄ Վ. ԱՔԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 2)

Աստուած թոյլ տուաւ որ Մոնիգայի չարաչար ջաւոցը վրայ յետին զոհ մ'ալ աւելնայ . խնդրեց հազորդուիլ Յիսուսի Քրիստոսի անգին մարմնով եւ արեամբը , իրրիւ թոշակ մերձակայ երկայն ճամբորդութեան : Բայց ստամոքսի ցաւերն այն աստիճան սաստիկ էին , որ հարկ եղաւ մերժել իրեն այն վեր-

ջին միխթարութիւնը : Փոխանակ ամենասուրբ հաղորդութեան, խաչելութիւն մը տուին ձեռացը մէջ, եւ մինչեւ վերջին շունչը աչուրները խաչեցեալ Յիսուսի վրայ անկած, լռեկեայն աղօթեց, լի հաւատքով եւ երջանկութեամբ, ապահով ըլլալով որ նախ ինքը կ'երթար այն տեղն ուր օր մ'ալ Օգոստինոս պիտի գար զսնար զինքը : լուսոյ , ուրախութեան եւ խաղաղութեան նշոյլ մը կը փայլէր երեսին վրայ, ամբողջան գեղեցիկ եղանակին մէջ երեկոյեան արեւուն նման , որն որ քաղցրազուարճ պայծառութեամբ իւր մարը կը մտնայ :

Կը պատմուի թէ վերջին շունչը չտուած, երբոր աւելի ուժգնութեամբ կը ինդրէր սուրբ Հաղորդութիւնը, եւ զորն որ կը մերժէին իրեն միշտ նոյն պատճառի համար, յանկարծ հիւանդին խուցին մէջ պզտիկ տղայ մը մտաւ որն որ քանի մ'օր առաջ Զրվիդա-Վէթիայի ծովափանց վրայ Օգոստինոսին տեսած տղուն կը նմանէր : հիւանդին սենեակը զանուղները տեսան որ մանկիկը Սրբուհւոյն պառկած անկողնոյն մօտենալով եւ շրթունքները անոր կուրծքին մօտեցնելով՝ պազաւ , եւ նոյն ընդ նոյն՝ իրբեւ թէ կանչելու համար եկած ըլլար, Մոնիգա գլուխը ծռեց, եւ հոգին աւանդեց :

Օգոստինոս, Աստուածատուր, Նալիկիոս, Ալիքիոս, Եւոդոս անկողնոյն բոլորտիքը ծնկան վրայ էին « երբ սրբուհւոյն հոգին իւր մարմնեղէն կապերէն արձրկուեցաւ » : հիւանդութեանն իննբերորդ օրը , եւ տիոցը յիսունը վեցերորդ տարին , իսկ Օգոստինոսին հրեասունութրեք տարւոյ հասակին մէջ , յամի Տեառն 387ին, նոյեմբերի տասնութրեքէն քանի մ'օր առաջ, ճիշդ օրը չգիտցուիր :

Մոնիգա հոգին աւանդելուն պէս, Աստուածատուր սաստիկ ձայն մը հանելով, իւր մամուն մարմնոյն վրայ նետուեցաւ, եւ սկսաւ զառնապէս լալ : Բայց շուտով կը լռեցնէին զանիկայ , չուզելով որ այնպիսի մահ մը՝ որն որ փառաւոր յաղթութիւն մը կը սեպուի, կորսնցնէ իւր փառաւորութիւնը թախիծ արտասուօք :

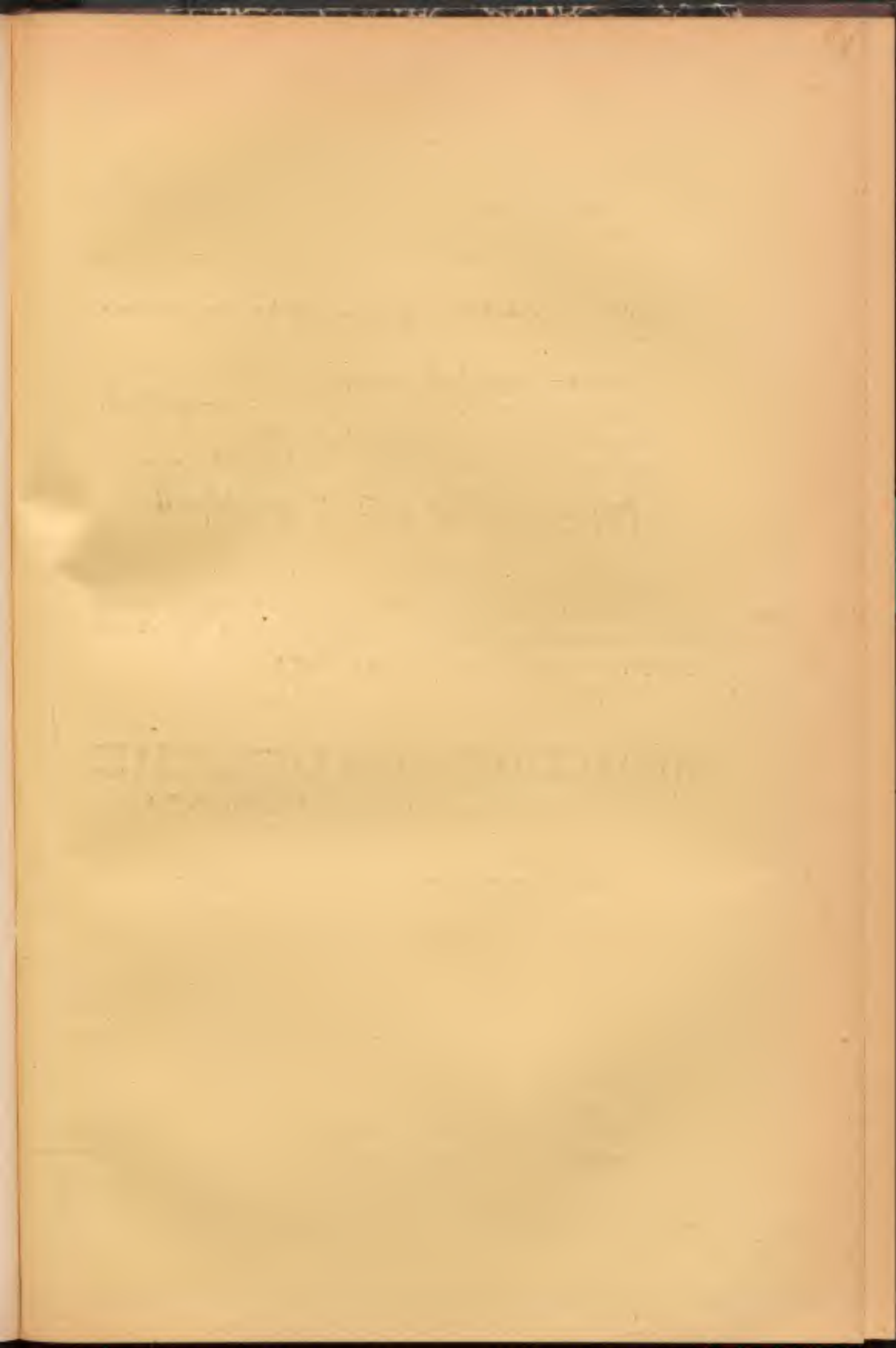
Ուստի աղան հանգարտելով, ծունկի կուգան լռեկեայն աղօթելու համար : Սակայն Օգոստինոսի սիրտն ալ զիմանալու կարողութիւն չունի : Կը զգայ իւր հոգւոյն մէջ սաստկազոյն ցաւոց հողմակոծեալ ալիքներուն ուռիլը : այսու ամենայնիւ բոլոր ուժովը կը ջանայ զսպելու զանոնք , ուք կ'ելայ , անկենդան մօրը անկողնոյն կը մօտենայ, վերջին եւ երկարատեւ

նայուածք մը տնկելով անոր վրայ՝ երախտագէտ եւ գողղոջուն մատովը կը գոցէ այն աչքերն , որոնք իրեն համար այնքան արցունք թափած էին . ապա կը փութայ խցէն դուրս կ'ելլայ , չըլլայ թէ որդւոյն լաց ու կոծը տխրութիւն հրաւրէ այնպիսի տեսարանի մը վրայ , ուր իւր քրիստոնեայ սիրտն ուրախութիւն եւ ցնծութիւն միայն պատշաճ կը դատէր :

Բայց Սրբուհի Մոնիգայի մահուան լուրը տարածուելուն պէս , բաղմամբիւ քրիստոնեայք եւ բարեկրօն կանայք , կը փութան կը հասնին . թէպէտեւ Սրբուհին քանի մ'օրէ ի վեր միայն Օսթրիա կը բնակէր , այսու հանդերձ , գուցէ Օգոստինոսին մեծ համբաւը , դարձին եւ մկրտուելուն հռչակը , գուցէ Մոնիգայի հիւանդութեան ատեն պատահած հրաշալի դէպքերուն տարածուիլը , կամ թէ գուցէ նոյն ինքն Աստուած յայտնած է քանի մը հոգիներու այն մահաբեր լուրը , ինչպէս որ արդոց վարուց մէջ ասոր նման օրինակներ ունինք , հանգուցելոյն սենեակը քրիստոնէից բազմութեամբ կը լեցուի , եւ ամէնքը միաբերան կը փառաւորեն զԱստուած այնպիսի սուրբ մահուան վրայ :

Նոյն ատեն Նավիկիոս , Եւոդոս , Ալիբիոս եւ Աստուածատուր բարձր ձայնով Դաւթի սաղմոսները կը զրուցեն . Օգոստինոս՝ այլալիւծ սրտով , անոնց մէջտեղը նստած խորին խորհրդածութեանց մէջ ընկղմած է . կը մտածէ մէկ կողմէն որ այն կրկին կեանքն , այսինքն մօրը կեանքն եւ իրենինը ասկից ետեւ չեն կազմեր միեւնոյն կեանք՝ ինչպէս էր մինչեւ այն ատեն , այլ բաժնուած են . եւ այս մտածմունքը սիրտը չարաչար խոցելով՝ յորդառատ արցունքներ մինչեւ աչուքները կը յորդեն . իսկ միւս կողմէն անոր մահուան ժամանակ տեսած սքանչելիքը միտքը գալով , կը հիանայ , եւ ապահով ըլլալով որ այնպիսի մահ մը իւր մօրը համար յաղթանակ մ'էր , բոլոր ճիղը կը թափէ որպէս զի չլայ , եւ զսպէ այն արտասուաց բարձրագէղ ալիքներն , որոնք սրտին մէջ կը գոռան . ըստ այնմ կը հրամայէ աչուքներուն որ չոր մնան . «Կը զգայի , կ'ըսէ , անհուն ցաւ մը , որ արտասուած հեղեղներ կը յարուցանէր սրտին մէջ . բայց աչքս՝ հոգւոյս անդիմադրելի հրամանին առջեւ , ետ մղելով զանոնք , չոր կը մնային , եւ այս դիմադրութիւնը զիս կը հալեցնէր » :

(Շարայարելի)

ՊԱՅԿԵՐ տասն եւ հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դահեկան.
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
քղրատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խորաքանցիւր թիւ 2 դահեկան

ՊԱՅԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ քերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար .

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N° 1

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولنمشر